

ლელა ნიჟარაძე

**თავისუფალი სვანი – "იმერეთის ეპისკოპოსის,
გაბრიელის მოგზაურობა სვანეთში 1866-1873 წწ."**

ცნობილი საზოგადო მოღვაწე, პუბლიცისტი, მწიგნობარი, ილია ჭავჭავაძის თანამებრძოლი და მეგობარი ბესარიონ ნიჟარაძე სისტემატურად თანამშრომლობდა იმდროინდელ ჟურნალ-გაზეთებში თავისუფალი სვანის ფსევდონიმით.

მრავალმხრივი და მრავალფეროვანია ბ. ნიჟარაძის წერილების თემატიკა, რომელიც ეხება სვანეთის ისტორიას, ეთნოგრაფიას, არქეოლოგიას, ფოლკლორს და ენის საკითხებს.

მისი ყველა ნარკვევი შეიცავს ძვირფას ცნობებს სვანეთის ყოფა-ცხოვრების სხვადასხვა მხარის შესახებ. ა. შანიძე თავის წერილებში აღნიშნავდა, რომ ბ. ნიჟარაძის ეთნოგრაფიული წერილები და ხალხური სიტყვიერების მასალა იგივეა სვანეთისათვის, რაც ვაჟა-ფშაველას "ფშაველი და მისი წუთისოფელი" ფშავისთვის.

ბ. ნიჟარაძის ნაწერებს დღესაც არ დაუკარგავს თავისი მნიშვნელობა, მეტიც, შეიძლება ითქვას, ისინი მეტად საჭიროა ბევრი საკითხის გარკვევისათვის.

მიუხედავად იმისა, რომ 1962-64 წწ. გამოიცა ბ. ნიჟარაძის "ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წერილები" ორ ტომად, რომელიც დღეს უკვე ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად იქცა, მკვლევრის არქივსა და ძნელად საშოვარ ჟურნალ-გაზეთებში მაინც ბევრია ისეთი ნაშრომი, რომელიც ფართო საზოგადოებისათვის ხელმეორედ აღმოჩენილია. ჯერჯერობით ვერ მოხერხდა ყველაფრის ერთად თავმოყრა და გამოცემა. ნაწილი ამ შრომებისა "ქართულ-სვანურ-რუსული ლექსიკონი", დათარიღებული 1888 წლით. ასევე, "მოკლე განხილვა სვანური გრამატიკისა" და "სვანეთის ხელნაწერები" შესწავლილია და გამოცემულია ჩვენ მიერ, მაგრამ არის კიდევ ბევრი საინტერესო და მნიშვნელოვანი მასალა, რომელიც მკითხველს უთუოდ დააინტერესებს.

მინდა მკითხველის ყურადღება მივაპყრო თავისუფალი სვანის სტატიას, დათარიღებულს 1896 წლით: "იმერეთის ეპისკოპოსის, გაბრიელის მოგზაურობა სვანეთში 1866-1873წწ." (ავტორის სტილი დაცულია):

"20 ივნისს სვანეთის სამღვდლოებამ გადაიხადა წირვა და პანაშვიდი განსვენებულის, იმერეთის ეპისკოპოსის, გაბრიელის სულის მოსახსენებლად. სამღვდლოება კარგად გრძნობდა, რომ ეს თავისი მოვალეობა უფრო ადრე უნდა აღესრულებინა, მაგრამ სასტიკმა ზამთარმა და, მის გამო სიცივე-უგზობამ ნება არ მოგვცა ერთ ადგილას შეკრებისა.

დანიშნულს რიცხვისთვის ლატალის მრევლის მღვდელმა გაიოზ ძიმისტარიშვილმან მოიწვია სვანეთის მთელი კრებული თავის ეკლესიაში, სადაც საერთოდ გადახდილ იქმნა წირვა და პანაშვიდი. წირვის შემდეგ პატრიარქმა ძიმისტარიშვილმა მთელი სამღვდლოება მიიწვია თავის სახლში სადილად.

ყველას დიდი მწუხარება ემჩნეოდა სახეზე. იხსენებდა რა განსვენებულის მღვდელმთავრის ამაგს და მოღვაწეობას სვანეთისა და სვანების სასარგებლოდ. (იქვე გაიმართა ხელისმოწერა განსვენებულის ფონდისათვის და ოთხ თუმნამდე ფული შეიკრიბა). ეს ამაგი ძვირფასის მწყემსმთავრისა ხალხსაც იმდენად შეგნებული ჰქონდა, რომ მისმა მიცვალებამ საერთო გლოვა გამოიწვია სვანეთში. გაუზვიადებლად შეიძლება ითქვას, რომ ასეთი საზოგადო მწუხარება სვანებისა არც ერთ ადამიანს არ რგებია წილათ. დაუვიწყარი მღვდელმთავარი ორჯერ (1866-1873წწ.) ბრძანდებოდა სვანეთში და ამიტომ ხალხი მას პირადად იცნობდა. სვანეთი ახლაც მოკლებულია გზას, თორემ რა იქნებოდა ოცდაათი წლის წინეთ, როდესაც პირველად ეღირსა სვანეთი განსვენებულის ხილვას.

1866წ. იგი იძულებული იყო რაჭით გადაევიდა გაგნისის უღელტეხილი და ისე მიეღწია სვანეთს. აი, რანაირი გზები ხვდებოდა განათლებულ მღვდელმთავარს, როდესაც სწერს იგი თავის მოგზაურობაში — “მთავალწიეთ გაგნის მწვერვალზე. დიდი თოვლი დამხვდა, ზოგმა დაკეცილი ღართები დაიდევს ქვეშ და ისე ჩამოსრიალდნენ თოვლზე თავდადმა. მე კი ფეხით ჩამოსვლა ვამჯობინე, თუმცა მორბილებული თოვლი ვერ მიმაგრებდა და მუხლამდე ვეფლობოდი”. მეორე ადგილას მოგვითხრობს: “ზიდზე უნდა გავსულვიყავით, ბარგიანი ცხენების სიმძიმეს ხიდმა ვეღარ გაუძლო და ყირამალა გადავარდა ცხენი. ხიდი გვერდზე გადაიხარა, ცხენმა წონასწორობა დაკარგა, გადავარდა ჭუჭყიანი წყლის შუანაწილში და წაიღო წყლის ძლიერმა დინებამ”. ამგვარი შემთხვევები არაერთი აქვს აღწერილი თავის მარტივ, მაგრამ სიმართლით სავსე მოგზაურობაში. მიუხედავად ამგვარი სირთულეებისა, იგი მაინც ვერ შეაშინა დაბრკოლებებმა და ქრისტეს სწავლების დროის მალლა დამჭერი ხელმეორედ მიდის სვანეთს 1873წ.

ამჟამად იგი სხვა გზას ირჩევს, ვითომ “უკეთესს”, მაგრამ ეს გზა პირველზე უარესი აღმოჩნდება. ასე რომ, სვანეთში მისმა ორგზის მოგზაურობამ დიდ განსაცდელში ჩააგდო ქრისტეს სწავლით აღჭურვილის მქადაგებლის სიცოცხლე. **по переправ через Ингур** — სწერს ყოვლად სამღვდლო: “გზა იყო სველი და სრიალა, მაგრამ ყველაზე წვრილ ადგილას, შუა ნაწილში, ჩემს ცხენს ფეხი დაუტედა აღმართს და გადაიხარა უკან... მე თავი ვერ შევიკავე და გადმოვვარდი ცხენიდან. საბედნიეროდ, ცოტა მოშორებით გადმოვვარდი და გადავრჩი იმით, რომ რამდენიმე დღე ვკოჭლობდი”.

უნდა შევნიშნოთ, რომ ქრისტიანობა სვანეთში იმ დროს, როდესაც ეს კუთხე ჩაბარდა განსვენებულს მღვდელმთავარს, “უკანასკნელ სულს ლევდა და მისი შუქი ძლივსლა ბჟუტავდა”. როდესაც სვანეთის ძველი სასულიერო წოდება თავისი მოვალეობის ცოდნით დაქვეითებულა, ძვირფასი ხელნაწერები და სხვა საეკლესიო განძი ალაღბებულა და ეკლესიის მტვერ-ნაგავში იყო მიყრილ-მოყრილი სწორედ განგებამ მოუვლინა სვანებს ამ საჭირო დროს გაბრიელ ეპისკოპოზი, მისმა ორგზის მობრძანებამ, მჭერმეტყველურმა ქადაგება-დარიგებამ და მართებული ზომების მიღებამ იხსნა ქრისტეს სწავლება გაქრობისაგან ამ კუთხეში. გონიერმა მღვდელმთავარმა პირველად ესრეთ წოდებულ “პაპებს” მიაქცია ყურადღება. რამდენიმე მათგანი გაგზავნა მონასტერში საღმრთო წერილის შესასწავლად. იმათგანი დღესაც ზოგი მღვდელია და ზოგიც მედავითნე.

გაბრიელ ეპისკოპოსმა, რომელმაც სვანეთში იმოგზაურა და საკუთარი თვალთ ნანახის შედეგად დარწმუნდა სვანეთში სწავლა-განათლების შეტანის აუცილებლობაში, მოახერხა "ქრისტიანობის აღმდგენელი საზოგადოებისაგან" სვანების შვილებისათვის შვიდი სტიპენდია დაანიშნინა ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელში. ერთი ამ სტიპენდიანტთაგანი მე ვიყავი (ივარაუდება, რომ ბ. ნიჭარაძის ჩარიცხვა ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელში 1866 წლის შემდეგ უნდა მომხდარიყო. დაახლოებით 1869 წ., როგორც კავკასიაში მართლმადიდებელი ეკლესიის აღმდგენელი საზოგადოების პანსიონერი). უნდა გეყურებინა, როგორი მამაშვილური ქცევით გვეპყრობოდა განსვენებული სვან მოსწავლეებს. ამ მამობრიულის მოპყრობის ერთი საბუთი დღესაც ხელთ მაქვს.

1871 წელს სემინარიის მესამე კლასში გადავედი. ქართულის ენის მასწავლებელმა საკანიკულოთ მოსწავლეებს თემა მოგვცა დასაწერად "ჩემი წრევანდელი კანიკულის დღიური". როგორც მე, ისევე ჩემმა ამხანაგებმა სექტემბრის თვეში დაწერილი მიუტანეთ, ვის როგორ შეგვეძლო, ისე. ერთ დღეს მასწავლებელმა ყველა მოსწავლეს შემოგვიტანა ჩვენი ნაწერები გარჩეული და, სხვათა შორის, მითხრა: "შენი ნაწერი სჯობია ყველას და, ეს რომ გაზეთში გაიგზავნოს, დაბეჭდავენო. ამ ქებაზე, ნამეტნურ, გაზეთში დაბეჭდვის იმედმა ძრიელ გამახარა და იქვე ვკითხე მასწავლებელს, თუ სად და როგორ გამეგზავნა გაზეთში დასაბეჭდად. მან ამიხსნა, რომ გაგზავნა თბილისში უნდა "დროებაში" ფოსტით, ერთი მარკა უნდა დააკრა და წაიღებენო. მარკის ფული მე არ მქონდა და მაშინვე გავიქეცი აწ განსვენებულ გაბრიელ ეპისკოპოსთან. იგი ეზოში დასეირნობდა და წიგნს კითხულობდა. რომ დამინახა მისკენ მიმავალი, მითხრა: რა გინდა სვანო?! მე რვეული გარდავეცი და ავუხსენი, რამდენადაც მაშინ შემეძლო. კარგო, მითხრა. მე ნაწერი წავუკითხე. მერე გეტყვი, ახლა წადიო. შორიდან თვალს ვადევნებდი, ვხედავდი, რომ ჩემს ნაწერს კითხულობდა. მეორე დილას დამიბარა, მივედი, თავისი სახლის კარებთან შემხვდა, სოფლად მიდიოდა, ჩემი რვეული ხელში ეჭირა, გადმომცა ისიც და ორი აბაზიცი ზედ დააყოლა. ამით ქართული წიგნი იყიდეო. მაშინვე მოვკურცხლე შინ, დავხედე რვეულს და შემდეგი წარწერა ჰქონდა ბოლოში: "გაქებ, რომ ქართული ენა გვარიანათ გისწავლია, მაგრამ დაბეჭდვა არ შეიძლება, რადგანაც ბავშვური მოთხრობა არის და არა რითმე შესანიშნავი". "ეჰ, გაბრიელი"... არ მიამა არ მოწონება მოთხრობისა, მაგრამ რას ვიზამდი?! დავრწმუნდი კი, რომ ჩვენს ქართულის მასწავლებელზე ეპისკოპოსს უკეთ სცოდნია ქართული. ეს რვეული ზედ წარწერით დღესაც მოწიწებით ინახება ჩემს ქალღმერთში".

ჩვენი მხრივ კი დავსძენთ: ალბათ, გაბრიელ ეპისკოპოსის დიდმა ამავმა, გავლენამ და ღვაწლმა შეუწყო ხელი ბესარიონ ნიჭარაძის შემდგომ მოღვაწეობასაც. ქუთაისისა და თბილისის სასულიერო სემინარიებში განსწავლული ბესარიონ ნიჭარაძე სვანეთში საეკლესიო სამსახურში გადადის. ბესარიონი გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსმა გრიგოლმა აკურთხა მღვდლად. იგი ჯერ იფარის წმინდა გიორგის ეკლესიაში მსახურობდა, ხოლო შემდეგ, მესტიის წმინდა გიორგის ეკლესიის მღვდელმსახური იყო.

ბ. ნიჭარაძემ არაერთი უნიკალური ხელნაწერი და ძეგლი გადაარჩინა დაღუპვას და შემოუნახა შთამომავლობას. მის სახელთან არის დაკავშირებული, სხვა მრავალ საგანძურთან ერთად, ყველაზე მნიშვნელოვანი ძეგლების: "ადიშის ოთხთავისა" და "იერუსალიმის კანონარის" გადარჩენა.

ბ. ნიჟარაძის მოღვაწეობას მაღალ შეფასებას აძლევდნენ ნ. მარი, ალ. ცაგარელი, ივ. ჯავახიშვილი, ა. შანიძე, კ. კეკელიძე, დ. კარიჭაშვილი, მ. ილინა და სხვები.

“თქვენი შრომები თქვენი სამშობლო ენის და მხარის გამოკვლევაზედ ღირსნი არიან ყოველივე ქებისა და პატივისა” — ამ სიტყვებით ალ. ცაგარელმა გამოხატა იმდროინდელი ქართველი მოწინავე საზოგადოების აზრი, მათში მოცემული მაღალი შეფასება ბ. ნიჟარაძემ სავსებით დაიმსახურა.

დამოწმებული ლიტერატურა

- ბ. ნიჟარაძე, 1896** — ბ. ნიჟარაძე, კორესპონდენცია, “მწყემსი” №15-16, ტფ., 1896.
- ბ. ნიჟარაძე, 1962** — ბ. ნიჟარაძე, “ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წერილები”, ტომი I, თბ., 1962.
- ბ. ნიჟარაძე, 1964** — ბ. ნიჟარაძე, “ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წერილები”, ტომი II, თბ., 1964.
- ლ. ნიჟარაძე, 2008** — ლ. ნიჟარაძე, “ბესარიონ ნიჟარაძე და მისი ლექსიკოგრაფიული ნაშრომი “ქართულ-სვანურ-რუსული ლექსიკონი”, ინტერდისციპლინარული სამეცნიერო კრებული “სვანეთი III”, თბ., 2008.
- ალ. ცაგარელი, 1907** - ალ. ცაგარელი, წერილი ბესარიონ ნიჟარაძეს, წერილი ინახება ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ეთნოგრაფიის განყოფილების არქივში, თბ., 1907.

LELA NIJARADZE

AN INDEPENDENT SVANETIAN MAN - A JOURNEY OF GABRIEL - THE BISHOP OF IMERETI IN SVANETI 1866 _ 1873

The article describes a journey of Gabriel the bishop of Imereti in Svaneti, which happened two times (1866-1873). The bishop Gabriel visited Svaneti in times when Christianity faced the danger of disappearance. His endeavor and exploits played he great role in terms of strengthening the Christian faith in Svaneti. The bishop gave huge attention to inserting the education issues in Svaneti. He asked the organization “Christianity Reconciliation Society” to assign seven scholarships to students from Svaneti, one of the scholarship holders was Besarion Nijaradze.

is enormous, wither in terms of strengthening Christian faith or developing education policy. Bishop Gabriel enjoyed the huge positive publicity. His support was largely appreciated by the locals, his death caused great grief and public mourning in Svaneti.